

□ **Muxtariyyətinin 93-cü ildönümünü qeyd edən Naxçıvan bu gün inkişaf göstəriciləri ilə diqqəti cəlb edir. Hər sahədə qazanılan nailiyyətlər muxtar respublikanın bugünkü simasını və gələcək inkişaf perspektivlərini müəyyənləşdirir. Ölkə başçısı cənab İlham Əliyev 11 yanvar 2017-ci il tarixdə muxtar respublikaya növbəti tarixi səfərində görülən işləri yüksək qiymətləndirmiş, Naxçıvanı dünya miqyasında öz gözəlliyi ilə seçilən şəhər adlandıraraq demişdir: “Çox şadam ki, respublikada uğurlu inkişaf təmin olunur. Bu münsibətlə respublikanın rəhbərliyini və sakinlərini təbrik etmək istəyirəm. Doğrudan da, son illər ərzində Naxçıvanda böyük inkişaf yolu keçilmişdir. Naxçıvan şəhərinin abadlaşdırılması, gözəlləşdirilməsi, infrastruktur layihələrinin icrası, bütün şəhər və kəndlərin abadlaşdırılması onu göstərir ki, respublika möhkəm ayaqda dayanır”.**

Prezident İlham Əliyevin “Naxçıvan Muxtar Respublikasının sosial-iqtisadi inkişafının sürətləndirilməsinə dair əlavə tədbirlər haqqında” 12 yanvar 2017-ci il tarixli sərəncamı da qədim diyarın müasir inkişafına verilən ən yüksək qiymət və bu inkişafın davamlılığının təmin olunmasına dəstəkdir. Sərəncamda deyilir: “Zəngin tarixə və çoxəsrlik dövlətçilik ənənələrinə malik olan Naxçıvan Muxtar Respublikası çox mürəkkəb, lakin parlaq inkişaf yolu keçərək Azərbaycanın sosial-iqtisadi və ictimai-siyasi həyatında özünəməxsus yer tutmuş, ölkəmizin inkişafında hər zaman əhəmiyyətli rol oynamışdır”.

Naxçıvanın sürətli inkişafı müstəqillik illərinə təsadüf edir. Ötən 25 il ərzində əldə olunan nailiyyətlər ulu öndər Heydər Əliyevin ideya-siyasi kursuna sədaqətin və yurda bağlılığın təəcəssümü kimi özünü büruzə verir. Bu gün Naxçıvan beynəlxalq tədbirlərə, elmi simpozium və festivallara ev sahibliyi edir. Təhlükəsiz və abad şəhər olması bölgənin turizm baxımından cəlbədiciliyini daha da artırır.

5000 illik şəhər mədəniyyəti tarixinə malik olan bu qədim oğuz yurdu inkişafının elə bir mərhələsinə qədəm qoyub ki, 2018-ci il üçün İslam Mədəniyyətinin paytaxtı seçilib. Bu, eyni zamanda, Naxçıvanın İslam dünyasındakı yerinin və nüfuzunun göstəricisidir. Naxçıvan İslam dünyasının, mədəniyyət zənginliyinin rəmzi olan bir şəhərdir. Bunu şəhərin qədim tarixi və mədəniyyət abidələri bir daha sübut edir.

Məlumat üçün bildirək ki, “İslam mədəniyyəti paytaxtları” proqramı barədə qatnacaq İslam Ölkələri Elm, Təhsil və Mədəniyyət Təşkilatının (İSESCO) təklifi ilə İslam Konfransı Təşkilatının üzvü olan ölkələrin mədəniyyət nazirlərinin 2001-ci ilin axırlarında Qətərin paytaxtı Dohada keçirilmiş III konfransında qəbul edilmişdir. 2004-cü il dekabrın 15-17-də Əlcəzairdə keçirilmiş IV konfransda 2005-2014-cü illər üçün nəzərdə tutulmuş “İslam mədəniyyətinin paytaxtları” proqramı təsdiqlənmişdir.

Milli dəyərlərin hifz olunduğu və yaşadıldığı muxtar respublikada tarixi abidələrin bərpası uğurla həyata keçirilir. Başqar mədəniyyətinin əvəzsiz inciləri olan Əlinca qala, Möminə xatın Əlinca, Güllüstan türbələri, Xanəgah Abidələr

Müstəqillik hər bir ölkənin ən ali sərvətidir. Bu sərvət isə milli dəyərlər, tarixi köklər üzərində inşaat tapır. Ölkə başçısının da dediyi kimi, “bizim ədəbiyyatımız, musiqimiz, incəsənətimiz, tarixi abidələrimiz, doğma Azərbaycan dilimiz – bunlardır Azərbaycan xalqının mənəvi əsasları. Bu möhkəm əsaslar üzərində biz müasir dövlət qururuq”.

Bu mənada Naxçıvan təkə öz iqtisadi göstəriciləri ilə deyil, həm

də tarix və mədəniyyət sahəsindəki nailiyyətləri ilə öyünə bilər. Aparılmış elmi tədqiqatlar nəticəsində sübut olunub ki, Azərbaycanın dövlətçilik tarixində mühüm mövqə tutan Naxçıvanın yerləşdiyi ərazi başqar sivilizasiyasının mühüm ocaqlarından biri olub. Dünyanın ən qədim

Kompleksi kimi onlarca abidəyə həyat verilib. Sovet dövründə qadagalara baxmayaraq, muxtar respublikada İslam mədəniyyəti ənənələri uzun illər qorunub saxlanmış və bu gün də həmin dəyərlər yaşadırlar yeni nəsillərə çatdırılır. Ən böyük dini inancları turizm obyekti olan Əshabi-Kəhf Ziyarətgahı Dini-Mədəni Abidə Kompleksi, İmamzadələr, məscidlər bərpa olunaraq, əhalinin istifadəsinə verilib.

Hazırda dünyanın bəzi ölkələrində müharibələr gedir, məscidlər və dini abidələr dağıdılır. Lakin Azərbaycanda sabitlikdir, bütün sahələr inkişaf etdirilir,

keçdikcə bu kitabələrin çoxu təbii qüvvələrin təsirinə düşmüş, məhv olmuş, zamanəməzadək gəlib çatmamışlar. Ancaq həmin kitabələrdən bəzi nümunələr XIX yüzillikdə və XX yüzilliyin əvvəllərində tədqiqatçılar tərəfindən qeydə alınaraq tədqiq olunmuşlar. “Naxçıvan tarixi” çoxcildliyinin I cildində qeyd olunur ki, 1901-ci ildə Naxçıvan bölgəsinin ikinci böyük şəhəri olan Ordubad şəhər Came məscidinin ətrafında bərpa və abadlıq işləri aparılarkən torpağın altından üstündə ərəb əlifbası ilə “Harun” şəxs adlı və hicri 111-ci il tarixi həkk edilmiş bir kitabə tapılıb. Bu kitabə sübut

rısında yaşamış, dövrünün görkəmli mütəfəkkirlərindən olan naxçıvanlı Əbu Əmər Azərbaycanın dini, fəlsəfi fikir tarixində öz əsərləri və fəaliyyətilə mühüm yer tuturdu.

IX-XII əsrlərdə Azərbaycanda memarlıq sahəsində intibah baş verdi. İslam dini Azərbaycan memarlığına yeni üslub gətirdi. Tarixi qaynaqlar xəbər verir ki, bu dövrdə Azərbaycanın bir sıra şəhərlərində olduğu kimi, Naxçıvan, Ordubad və Culfa şəhərlərində, iri yaşayış məntəqələrində gözəl imarətlər, məscidlər, minarələr, türbələr ucaldılıb. XII əsrdə Naxçıvanda memarlıq özünün inkişaf mərhələsinə qədəm qoyub, dövrünün “şeyxül-mühəndisi” adlanan Əcəmi Naxçıvani yaradıcılığı ilə yalnız Azərbaycan memarlığına deyil, Yaxın Şərq memarlığına da güclü təsir göstərüb. Əcəmi Nax-

çıvani Yusif Küseyir oğlu türbəsi, Möminə xatın türbəsi, Qoşaminarə, Cümə məscidi, Darülmülk və başqa nadir memarlıq inciləri yaratmışdır ki, onlardan yalnız ikisi dövrümüzdə qədəm qəlib çatıb. Memarın ilk əsəri olan Yusif Küseyir oğlu türbəsinin qapısı üstündəki kitabədə yazılır: “Bu türbə xacə, şanlı rəis, dinin zəkəsi, islamın camalı, şeyxlər başçısı Yusif Küseyir oğlunun sərdəbəsidir”. Dünya memarlığının nadir incilərindən olan və Naxçıvanın simvoluna çevrilən Möminə xatın türbəsinin xarici səthləri

bu xanəgahlar müsəlman Şərqinin böyük xanəgahları ilə sıx əlaqədə olmuş, Azərbaycanın və qonşu ölkələrin sosial-siyasi və ideoloji həyatında mühüm rol oynamışlar. Orta əsrlər zamanı Naxçıvan ərazisində fəaliyyət göstərən ən böyük və nüfuzlu xanəgahlardan biri Xanəgah Abidələr Kompleksi olub. Kompleksin əsasını təşkil edən türbənin içərisində XIV əsrdən etibarən Azərbaycanda geniş yayılan hüfufilik təliminin banisi Fəzlullah Nəimi dəfn olunub. Kompleks əsaslı şəkildə bərpa olunaraq ziyarətçilərin istifadəsinə verilib. Bu gün də əhali müqəddəs məkan kimi bu abidəni ziyarət edir, məkanın mənəvi səfəli və rahatlıq verdiyinə inanırlar.

Kəngərli rayonunun Qarabağlar kəndindəki memarlıq kompleksinin üzərində bu günə qədər kitabələr qəlib çatıb. Yeraltı sərdəbədən və yərüstü türbədən ibarət olan Qarabağlar türbəsinin səthi bütünlüklə həndəsi ornamentlə xatırladan kufi və naxs xətlə kitabələr ilə bəzədilib. Kitabələr Quran ayələri və dini xarakterli kəlamlardır.

Ordubad rayonunun Gənzə kəndində günümüzdə qəlib çatmış tarixi-memarlıq abidələrindən biri də Hacı Hüseynqulu məscididir. Naxçıvanın ən qədim məscidlərindən biri hesab edilən bu abidə XV əsrdə yaşamış nüfuzlu el ağsaqqalı Hacı Hüseynqulu tərəfindən tikilib.

Muxtar respublika ərazisində İslam mədəniyyətinin qiymətli abidələri sırasına İmamzadələr də daxildir. Müxtəlif bölgələrdə yerləşən hər 3 İmamzadə bərpa olunaraq, əhalinin istifadəsinə verilib. Müqəddəslərə ayaq basdığı bu torpaq İslam sivilizasiyasına dəyərli töhfələr verib.

Milli ornamentləri və yüksək memarlıq xüsusiyyətləri ilə Naxçıvan abidələri bu gün növbəti İslam ölkələrindən, dünyanın dörd bir yanından gələn turistləri heyran etməkdədir. 1200-dən artıq tarixi abidəyə malik olan Naxçıvan özində dünya əhəmiyyətli

böyük və yüksək memarlıq üslubu ilə tikilmiş abidəsi olduğu ehtimalını irəli sürməyə imkan verir.

VII yüzillikdən etibarən müsəlman Şərqində təşəkkül tapan sufi təriqətləri Azərbaycanda və eləcə də Naxçıvanda geniş yayılmışdı. Bu təriqətlərə rəhbərlik edən şeyxlər bir sıra yaşayış məskənlərində öz yaşayış, ibadət, zikr və təhsil mərkəzlərini qurur, ətraflarına müridlər toplayır, ideyalarını mənimsədirlər, onlar vasitəsilə yerli əhali arasında və ətraf ölkələrdə yayırdılar. Orta əsrlərdə Naxçıvanda çoxlu belə xanəgahlar yaradılmışdı. Bu xanəgahlardan Naxçıvan və Ordubad şəhərlərindəki xanəgahları, Culfa bölgəsindəki Əlincaqay xanəgahını və başqalarını misal göstərmək olar. Məşhur sufi şeyxlərinin rəhbərliyi altında fəaliyyət göstərən

bir məqamda bu əsəri qələmə alması ilə dəyərlərin qorunub saxlanılmasına təşəbbüs göstərmişdir. Şərq memarlığına təsir göstərən Əcəmi Əbubəkr oğlu Naxçıvani, kimya elmində öz imzasını təsdiqləyən Yusif Məmmədəliyev, dünya incəsənət, hərbi, mətbuat, səhiyyə, mədəniyyət sahəsinə əvəzsiz töhfələr verən Kəngərli, Şahtaxtinski nəvillərinin nümayəndələri Naxçıvan torpağının yetimləridir.

Bu gün Naxçıvanda yaşadılan dəyərlər, qorunan milli-mənəvi irs zəngin tarixi ənənələrə söykənir. Muxtar respublikada folklor kollektivləri, aşıqlar, qədim el sənəti sahələrini yaşadan sənətkarlar həssaslıqla qorunan mədəni irsin davamçıları və daşıyıcılarıdır.

Naxçıvanın qədim tarixini, mədəniyyətini, ədəbiyyatını, incəsənətini və yetişdirdiyi görkəmli şəxsiyyətlərinin həyat və fəaliyyətini təbliğ edən 30-a yaxın muzey var. Muzeylərdə 110 mindən çox maddi-mədəniyyət nümunəsi qorunaraq saxlanılır. Muxtar respublikada 3 dövlət teatri, xalq teatrları, 2 filarmoniya, zəngin fonda malik kitabxanalar, eləcə də yüzlərlə mədəni-maarif müəssisəsi fəaliyyət göstərir. Zəngin mədəni mühit, müasir infrastruktur, habelə qonaqları qarşılaya biləcək müasir tipli otellər Naxçıvanda yüksək səviyyəli tədbirlərin keçirilməsinə imkan verir.

İslam mədəniyyətinin paytaxtı kimi 2018-ci il Naxçıvanın tarixinə şərf və qüdrətlə yazılacaq bir il olacaq. Naxçıvan islami dəyərləri, humanizmi asılıyan zəngin mədəni irsi ilə qapılarını İslam dünyasına açacaqdır. O qapıdan keçən hər kəs Naxçıvanın müstəqillik illərindəki qazandığı nailiyyətlərini, tarixi abidələrinə, dini-mənəvi dəyərlərinə ehtiramın, mədəni həyatındakı yeniliklərin bilavasitə şahidi olacaq. İslam mədəniyyətinin paytaxtı Naxçıvan İslam həmrəyliyyətinin möhkəmləndirilməsinə öz töhfəsini verəcəkdir.

Dünyada İslamı terrorizm, cəhəllərlə əlaqələndirənələr var. Bir daha İslam və terror anlayışlarını bir araya gətirənlərə Naxçıvan ortaya qoyacağı nümunələrlə layiqli cavabını verməli olacaqdır. İslam dünyasının zəngin mədəniyyətə və tarixə malik olduğu bu dəfə Naxçıvan kontekstindən dünyaya nümayiş etdiriləcək. Bir sözlə, Naxçıvanın İslam mədəniyyətinin paytaxtı kimi öz missiyanı uğurla başa çatdıracağı şübhəsizdir.